

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВАЗИРИНИНГ БУЙРУҒИ

Тошкент ш.

№ 34

«26» 01 2018 й

Болалар мусиқа ва санъат мактабларида бахшичилик санъати йўналиши бўйича ўқув режаси ҳамда намунавий ўқув дастурини тасдиқлаш тўғрисида

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”, Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 5 майдаги “Болалар мусиқа ва санъат мактабларининг намунавий низомини тасдиқлаш тўғрисида”ги 144-сон қарори, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2018 йил 19-20 январь кунлари Сурхондарё вилоятига ташрифи ҳамда Қизирик туманида ўтказилган мажлис баёнида белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида

БУЙУРАМАН:

1. Болалар мусиқа ва санъат мактабларининг бахшичилик санъати йўналиши бўйича ўқув режаси 1-иловага, намунавий ўқув дастури 2-иловага мувофиқ тасдиқлансин ҳамда 2018 йилнинг 1 февралидан амалиётда жорий этилсин.

2. Таълим муассасалари ва тармоқларни методик таъминлаш бошқармаси (Ж.Шомуродов), Сурхондарё вилоят маданият бошқармаси (С.Исаков) билан биргаликда Термиз шаҳар 22-сон болалар, мусиқа, санъат ва бахшичилик мактабининг фаолиятини 2018 йил 1 февралдан йўлга қўйиш; мазкур мактабда таълим - тарбия жараёнларини тасдиқланган ўқув режаси ва намунавий ўқув дастурига мувофиқ ташкил этиш ишларини амалга оширсин.

3. Ушбу буйруқ ижросини назорат қилишни вазир ўринбосари К.Акилова зиммасига юклатилсин.

Вазир

Б.Сайфуллаев

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВАЗИРЛИГИ

БАХШИЧИЛИК САНЪАТИ

БОЛАЛАР МУСИҚА ВА
САНЪАТ МАКТАБЛАРИ УЧУН НАМУНАВИЙ
ЎҚУВ ДАСТУРИ

Тошкент – 2018 й.

Асоснома

Ушбу ўқув дастури болалар мусика ва санъат мактабларининг Давлат талаблари асосида “Бахшичилик санъати” йўналишининг хонандалик ва чолғу ижрочилиги мутахассислиги ўқитилишининг мақсад ва вазифаларини, мазмун-моҳиятини белгилайди.

Мазкур дастур ўқувчиларнинг истеъдодини, маданий савиясини, ижрочилик маҳоратларини, эшитиш қобилиятини ҳар томонлама ривожлантириш билан бирга ўзбек анъанавий мусикаси, халқ кўшиқчилиги, дostonчилик ҳамда бахшичилик санъати бўйича ўқувчиларда дастлабки билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришни ҳамда ижрочи – хонандаларни тарбиялаш каби мақсадларни ўз олдига қўяди.

Ушбу мақсадни амалга ошириш учун “Бахшичилик санъати” йўналишининг хонандалик ва чолғу ижрочилиги мутахассислиги бўйича билимларининг бошланғич асосларини ўргатиб, ўзбек халқининг дostonчилик, бахшичилик мероси дурдоналарининг юксак намуналаридан кенг баҳраманд қилиш, эстетик билимлар тарғиботини йўлга қўйиш, иқтидорли ўқувчиларни шу соҳанинг ўрта махсус таълим муассасаларига тайёрлаш каби вазифаларни амалга оширишдан иборат.

Ўқув дастури мазмунли, ранг-баранг бўлиши билан бир қаторда, ўқувчиларнинг табиий қобилиятларини миллий дostonларимиз намуналарини ижро этишга ўргатиш орқали, уларда шунга хос билим ва кўникмаларни шакллантириши, ҳар бир дoston намуналарини намоишона ижро этиш кўникмасини ошириб бориши лозим.

Унда ўзбек халқ бахшичилик намуналари билан бир қаторда, мақом чолғу йўллари, халқ чолғу йўллари ҳамда ўзбек бастакорларининг асарларидан намуналар ҳам бўлиши мақсадга мувофиқдир.

Дарс жараёнида ўқувчилар ижрочилик, хонандалик кўникма ва малакаларни шакллантиришлари билан бирга мутахассислиги бўйича чолғунинг тарихий манбалари, чолғуни моҳирона ижро этиб ўтган моҳир бахшилар, созандалар, бастакорлар ва чолғу ясовчи усталар ҳақидаги билимларга ҳам эга бўлишлари лозим.

Ушбу ўқув дастури болалар мусика ва санъат мактабларининг 5 йиллик таълим йўналишига мўлжалланган бўлиб, бу давр ичида ўқувчи имкони борича дoston ижрочилигининг профессионал (касбий) маҳоратини эгаллаши ва нотага қараб ижро этиш малакасини ҳосил этиши кўзда тутилган.

Мутахассислик синфи дарсларининг таълимий жараёнини амалга ошириш шакли яқка тартибда бўлиб, 1-4-синфларда ҳар бир ўқувчи учун ҳафтасига 3 академик соатдан 5-синфлар (битирувчи) учун 4 академик соатдан ўтилиши кўзда тутилган.

Ўқувчилар ҳар ярим йиллик давомида 4-6 та дostonлар намуналаридан кичик парчалар ўрганиб, ярим йиллик якунида бу асарларни мустақил равишда, дўмбра жўрлигида ижро этиб беришлари лозим.

ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАЙЁРГАРЛИК ДАРАЖАСИГА ҚЎЙИЛАДИГАН ЗАРУРИЙ ТАЛАБЛАР

Ўқувчиларнинг “Бахшичилик санъати” йўналишининг хонандалик ва чолғу ижрочилиги даражалари бўйича эгаллаган билим, кўникма ва малакалари таълим мазмунига мувофиқ ишлаб чиқилган бўлиб, назарий ва амалий фаолиятлар мажмуасидан ташкил топган ҳамда улар қуйидагилардан иборат.

– Дўмбра чолғуси тузилишининг барча ўзига хос хусусиятларини билиш товуш тембрларини фарқлаш;

– турли жанр ва мураккабликдаги дostonларни мазмунан идрок этган ҳолда ижро эта олиш;

– якка ва ансамблда жўрнавoз бўла олиши, муский асарни нотадан ўкий олиш;

– куйга тавсиф бериш;

– халқ мусика мероси, дostonлар ҳақида тушунчага эга бўлиш;

– мусикага оид атамаларни билиш;

– мусиканинг ифода воситаларини билиш;

– ижрочилик турларини ижро садоларидан фарқлай олиш.

– мусика жанрларини билиш ва ижро услубидан уларни фарқлай олиш;

– ҳар бир маҳаллий услубда ўзига хос ижрочилик услублари ва чолғу асбобларини билиш;

– миллий мусика амалиётида ўзбек халқ дostonларини маҳаллий услуб вариантларини тинглаб ажрата олиш;

– бахшилик санъатнинг асосий жанрлари;

– дoston ижрочилигидаги турли образлар ва уларни ривожлантириш услублари;

– дostonларни туйғули-образлар оркали қабул қилиш ва унга тавсиф бериш;

– мумтоз асарлар, халқ ижоди намуналарини ижро этиш;

– асарларини тинглаб таҳлил қилиш;

– дostonларни ифодавий ижро этишга ўрганиш;

– ўрганилган асарнинг асосий хусусиятларини билиш;

– бадий ғоя, мавзу, образлар умумийлиги асосида санъатнинг ҳар хил турлари орасидаги ўзаро ўхшаш алоқаларни аниқлаш каби билим ва кўникмаларга эга бўлганлигини намоиш этиши керак.

Фанни ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Ўқувчиларнинг мазкур фанни ўзлаштиришлари учун ўқитишнинг илғор ва замонавий усулларида фойдаланиш, янги информацион-педагогик технологияларни тадбик этиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фанни ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, таркатма материаллар, электрон материаллардан ҳамда мусликий компьютер дастурларидан, аудио ва видео ёзувлардан, шунингдек, якка дарсларда “Устоз-шогирд анъаналари”дан кенг фойдаланилади.

Дўмбра сози ва талқини хусусида услубий кўрсатмалар

Дўмбра сози Сурхондарё ва Қашқадарё муслика услубидаги бахшичилик санъатида кенг қўлланиладиган энг севимли ва оммалашган чолгуларидан биридир. Бигта торга эга бўлган дўмбрада куй асосан иккала торда ижро этилсада, торлар квартага ва ўзининг овоз тембрига караб созлаб чалиш мумкин. Иккала тори дostonга доимий қўшиладиган садо бериб туриши билан, ушбу чолғу бошқа чолғулардан ажралиб туради. Дўмбранинг садоси ўзига хос бўлиб алоҳида ҳолда ҳам жуда яхши эшитилади.

Дўмбра ижрочиличида ўнг қўл алоҳида аҳамиятга эга. Ўнг қўлда ишлатиладиган ҳар бир зарб ёки штрихлар ўзига хос кўринишга ва услубга эга. Булар оддий зарб, терма зарб, тескари зарб, тескари терма зарб ва хоказо.

Оддий зарб - дўмбра ижрочиличидаги бошланғич ҳаракат бўлиб, бу ўнг қўл бармоқларини дутор торлари узра тепадан пастга, пастдан тепага уриш билан ҳосил қилинади.

Терма зарб - бу зарб дўмбрада ўнг қўлнинг кўрсаткич ва бош бармоқлари иштирокида ҳосил қилинади. Терма зарб ўн олтиталик ноталарни чалишда кўпроқ ишлатилади.

Тескари зарб - ўнг қўл бармоқлари иштирокида ҳосил қилинади, саккизта зарбнинг кетма-кет чалинишидир. Бунда тўртала бармоқ бараварига тушиб, бош бармоқ, кўрсаткич бармоқ, оддий зарб билан чалинади.

Бахшичилик санъатида дўмбра ижрочиличи алоҳида аҳамиятга эгалдир. Бахшининг маҳоратига кўра унинг ижро йўллари такомиллашиб, зарблар алмаштириб чалинади.

ЙИЛЛИК ТАЛАБЛАР

1-СИНФ

1. Дўмбра қисмлари номларини билиши;
2. Чап ва ўнг қўл (алоҳида-алоҳида) қўйилиши (постановкаси)нинг асосларини билиши;
3. Бахшичилик ижро услубига хос овозни созлашни, нафасни тўғри ишлатиш қўникмаларини;
4. Достон жанри ҳақида дастлабки маълумотларни;
5. Достон намуналаридан кичик парчалар ижро этишни;
6. Дўмбра чолғу ижрочилиги асосларини ўзлаштириши ҳамда чолғу ва овоз ижрочилигидаги ҳамоҳангликни ҳис қилишга ўрганиши керак.
7. Содда халқ қўшиқлардан 2-3 та намуналар.

ТАХМИНИЙ АСАРЛАР РЎЙХАТИ **Ўзбек халқ куйлари ва қўшиқлари**

1. Ок теракми кўк терак
2. Яллама – ёрим
3. Ҳай ёр- ёр
4. Дўланча
4. Қашқарча 1
5. Бибигул
6. “Алпомиш” достонидан парчалар.
7. Гўрўгли туркумидаги “Гўрўглининг туғилиши” достонидан парча.
8. Анъанавий халқ термаларидан парчалар (мураккаблик даражасига қараб)
9. Воҳаларда ижод қилган ва ижод қилиб келаётган бахшилар томонидан яратилган термалардан парчалар (мураккаблик даражасига қараб).

1-СИНФ

ИМТИҲОН ДАСТУРИ

Ҳар бир чорак якунида ва синфдан синфга ўтиш ижодий имтиҳонларида ўқувчи ўрганган асарларини ижро қилиб беради.

2-СИНФ

Ўқувчи дастлабки билимларини пухталаб янги усулларни ўрганади. Бахшичилик услубида тўғри ижро этиш йўллари, ижрочилик хусусиятлари, бахшичилик мактаблари ва таникли бахшилар тўғрисидаги асосий маълумотлар билан танишиш. “Алпомиш достони” ҳақида сўзлаб бера олиш.

ТАХМИНИЙ АСАРЛАР РЎЙХАТИ

Ўзбек халқ кўйлари ва бастакорларнинг асарлари

1. “Алпомиш” достонидан парчалар.
2. “Малика Айёр” достонидан нарча.
3. “Равшан” достонидан парча.
4. “Маспошшо” достонидан парчалар
5. Анъанавий халқ термаларидан парчалар (мураккабилик даражасига караб).
6. Худудлардаги бахшилар томонидан яратилган воҳага хос бўлган турли мавзудаги термалар

ИМТИҲОН ДАСТУРИ

2-синф

Ҳар бир чорак якунида ва синфдан синфга ўтиш ижодий имтиҳонларида ўқувчи ўрганган асарларини ижро қилиб беради.

3-СИНФ

Гўрўғли туркумидаги достонлар намуналарининг ижрочилик асосларини ўзлаштириш. Муайян чолғу ва ансамбль жўрлигида кўшиқ қуйлашни ўрганиш.

ТАХМИНИЙ АСАРЛАР РЎЙХАТИ

Ўзбек халқ кўйлари ва бастакорларнинг асарлари

1. “Кунтуғмиш” достонидан парча.
2. “Рустамхон” достонидан парча.
3. “Ошиқ Ғариб ва Шохсанам” достонидан парча.
4. Гўрўғли туркимида “Малла савдогар ва Сулувхон” достонларидан парчалар.
5. Анъанавий халқ термаларидан парчалар (мураккабилик даражасига караб).
6. Худудлардаги бахшилар томонидан яратилган воҳага хос бўлган турли мавзудаги термалар

ИМТИҲОН ДАСТУРИ

3-синф

Ҳар бир ярим йилликда ва синфдан синфга ўтиш ижодий имтиҳонларида ўқувчи ўрганган асарларидан 2 та намуна ижро қилиб беради.

4-СИНФ

Достон ижросида Хоразм усули Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларидаги анъанадан фарқини ва умумийлик жиҳатларини ўзлаштириш. Нисбатан содда достон ижро йўллари асосларини ўрганиш.

ТАХМИНИЙ АСАРЛАР РЎЙХАТИ

1. "Ёдгор" достонидан парчалар.
2. "Юсуф билан Аҳмад" достонидан парчалар.
3. "Равшан" достонидан парчалар.
4. "Орзиғул" достонидан парчалар.
5. "Соҳибқирон" достонидан парчалар.
6. "Эрали ва Шерали" достонидан парчалар.
7. "Ойчинор" достонидан парчалар.

Ҳар бир ярим йилликда ва синфдан синфга ўтиш ижодий имтиҳонларида ўқувчи ўрганган асарларидан 3 та намуна ёки 1 та (кичик) достон ижро қилиб беради.

5-СИНФ

Достончилик мактаблари, ўзбек достончилигида достон қуйлани анъанаси юзасидан аввал ўтилган мавзуларни такрорлаш ва мустаҳкамлаш. Ўзбек достонлари ҳақида маълумотлар бериш. Баҳши ижрочилик санъатидаги мавжуд йўналашларни бир-биридан фарқлай олиш. Самарқанд, Хоразм, Сурхондарё, Қашқадарё, Жиззахда яшовчи ўзбек-лақай достончилик мактабларида таниқли баҳшилар, уларнинг ижодлари ҳақидаги маълумотларни ўзлаштириш.

ТАХМИНИЙ АСАРЛАР РЎЙХАТИ

1. "Якка Аҳмад" достонидан парча.
2. "Қунтуғмиш" достонидан парча.
3. "Равшан" достонидан парча.
4. "Орзиғул" достонидан парча.
5. "Соҳибқирон" достонидан парча.
6. "Эрали ва Шерали" достонидан парча.
7. "Ошиқ Албанд" достонидан парча.

8. "Кампир" достонидан парча.
9. "Бозиргон" достонидан парча.
10. "Тулумбий" достонидан парча.
11. "Шайбонийхон" достонидан парча.
12. "Ойсулук" достонидан парча.
13. "Олтин кабок" достонидан парчалар
14. Тўлик достон ўрганиш

АДАБИЁТЛАР

1. Имомов К., Мирзаев Т., Саримсоков Б., Сафаров О. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. – Т.: Ўқитувчи, 1990. – Б. 227-268.
2. Е.Романовская “Ўзбек халқ кўшиклари тўплами” 1-2 китоблар. Тошкент 1939 й.
3. Жирмунский В.М., Зарифов Х.Т. Узбекский народный героический эпос.– Москва, 1947.
4. Ҳоди Зариф. Фозил шоир – машҳур достончи / Ўзбек халқ ижоди бўйича тадқиқотлар. 3-китоб: Фозил шоир. – Т.: Фан, 1973. – Б. 5-29.
5. Ўзбек фольклорининг эпик жанрлари / Ўзбек халқ ижоди бўйича тадқиқотлар. 7-китоб. - Т.: Фан, 1981.
6. Саидов М. Ўзбек достончилигида бадиий маҳорат. – Т.: Фан, 1969.
7. Рўзимбоев С. Хоразм достонлари. – Т.: Фан, 1985.
8. Муҳаммаднодир Саидов – маърифат фидойиси. – Т.: MUMTOZ SO'Z, 2009. – Б. 5-91.
9. Наманган халқ оғзаки бадиий ижоди намуналари / Тўпловчи ва нашрга тайёрловчилар: Т.Ғоziбoев, А.Сoбиров. – Наманган, 1993.
10. О.Қосимов “Дутор тароналари” ёзиб олувчи Б.Раҳимжонов,
11. И.Икромов “Ул каро кўз” китоб
12. Р.Турсунов “Ғамзасин севдинг кўнгил”
13. Т. Махмудов “Она юртим”

Бахши ижрочилиги йўналиши бўйича ўқув режа
(ўқиш муддати 5 йил)

34 ўқув ҳафта (1 ўқув йилида)

Т/р	Фанларнинг номланиши	Ҳафталик ўқув соатлари							Умумий соатлар
		Синфлар							
		1	2	3	4	5			
1.	Мутахассислик а) хонандалик; б) чолғу ижрочилиги	2 / 1	2 / 1	2 / 1	2 / 1	2 / 2			544
2.	Сольфеджио	1,5	1,5	1,5	1,5	2			272
3.	Овозни йўлга қўйиш	1	1	1	1	1			170
4.	Достонлар ижрочилиги		0,5	0,5	1	1			102
5.	Бахши ижрочилиги тарихи		0,5	0,5	0,5	0,5			68
6.	Бадиҳағўйлик (импровизация)		1	1	1	1			136
7.	Умумий фортепиано	1	1	1	1	1			170
8.	Танланган фан		1	1	1	1			136
Ҳафталик жами соатлар		6,5	9,5	9,5	10	11,5			1598

Изоҳ: II синфда мутахассислик ва сольфеджио фанидан, синфдан синфга ўтказиш имтихони ва V синфда мутахассислик, сольфеджио, бахши ижрочилиги тарихи, бадиҳағўйлик фанларидан битирув имтихони ўтказилади ҳамда баҳоланади.

I-V синфларда сольфеджио, бахши ижрочилиги тарихи, фанидан ўқув йилининг ҳар чорагида назорат дарслари ўтказилади ҳамда баҳоланади.

Ўқув йили давомида I-V синфларда ўқув дастури талабларига мувофиқ мутахассислик фани бўйича синов ва академик концерт ўтказилади ҳамда баҳоланади.

Ўқув йилининг биринчи ярми ва якунида I-V синфларда умумий фортепиано, танлаган фан бўйича назорат дарслари академик концертлар шаклида ўтказилади ҳамда баҳоланади.

Бахши ижрочилиги йўналиши бўйича ўқув режага тушунтиришлар

1. Болалар мусиқа ва санъат мактаблари I-II синф ўқувчилари бошланғич, III-V синф ўқувчилари эса юқори синф ўқувчилари ҳисобланади.

2. Сольфеджио, бахши ижрочилиги тарихи дарсларида гуруҳлар ўрта ҳисобда 6-10 нафар ўқувчидан ташкил этилади.

3. Гуруҳларда ўқувчи сони камайганда, шу синф ўқувчилари ўқув дастурида белгиланган бир хилдаги фанлар бўйича бошқа мусиқа йўналишлардаги (5 йиллик ўқув дастури талаблари ва ўқув тилини инобатга олган ҳолда) гуруҳ ўқувчилари билан қўшилиши мумкин.

4. Рўйхат бўйича гуруҳлардаги ўқувчилар сони белгиланган миқдордан кам бўлса (3-5 нафаргача) ва уларни бошқа гуруҳлар билан қўшиш имкони бўлмаса, ўқув режа бўйича гуруҳли машғулотлар ўтказиш учун белгиланган соатлар 50 фоизга камайтирилади.

5. Гуруҳдаги ўқувчилар сони (барча синфларда) ярим гуруҳ сонидан кам бўлганда (1-2 нафар) ҳамда ўқув режа талабларини бажариш мақсадида шу ўқувчиларга, истисно тариқасида, танланган фан соатлари ҳисобидан дарс соатлари ажратилади ва ўқитувчиларга тегишли равишда ҳақ тўланади (бошланғич ёки юқори синф).

6. Мутахассислик, бадиҳагўйлик (импровизация) умумий фортепиано ва танланган фанлар (маълум бир чолғуни ўрганиш, анъанавий хонандалик) якка тартибда ўтказилади.

8. Танланган фан бўйича қуйидаги дарслардан бири киритилиши мумкин:

маълум бир чолғуни ўрганиш;

академик хонандалик;

эстрада хонандалиги;

анъанавий хонандалик;